

МИХАИЛ БЪЧВАРОВ – БЪЛГАРСКИ ПОЕТ ОТ БЕСАРАБИЯ

А.Калоянов

(доктор на филологическите науки, професор, Великотърновски университет
„Св.св.Кирил и Методий”, България)

Потомок бессарабских болгар, воспетых Пушкиным, Михаил Бочваров-Бондар следует примеру великого поэта, превращая свои стихи в хранилище свежих воспоминаний о местах, которые он посещал в Украине, Молдове, России, Белоруссии и Болгарии, а себя самого считая посредником между народами православного христианского мира.

A descendant to the Bessarabian Bulgarians sung by Pushkin in his lyrics as “children of paradise”, Mikhail Bachvarov-Bondar followed the great poet making his poetry a guarding place for fresh memories of the sights he visited in Ukraine, Moldova, Russia, Belarus and Bulgaria and considered himself an intermediary between the peoples of the Orthodox Christian world.

Разделена между Украйна и Молдова, Бесарабия днес живее цяла и някогашна само в стиховете на поети, които в България наричаме бесарабски, а и те самите се самоназовават така. Имам предвид антологията Сборник на българската бесарабска поезия (XIX-XX в.), съставена от Нико Стоянов и издадена в Одеса през 2002 г. Същото име за земята, родила тези поети, е запазено и в най-новата антология на Елена Налбантова, която се появи наскоро – Съвременна българска поезия от Бесарабия и Таврия (Одеса, 2006 г.). Тази вяност към традицията има своето обяснение и в особеното духовно родство между тези поети и Александър Сергеевич Пушкин, който макар и да е бил заточен в Кишинев, имал свободата да забележи плодотворното присъствие на техните предци в тогавашната Бесарабия и дори да ги възпее в стихотворението си «В степите зелени на Буджак».

«В степите зелени на Буджак» е известно на всички българи от двете страни на граничната бразда между Молдова и Украйна, с него започва и антологията на Нико Стоянов. Непонятно за днешния ум, в него великият руски поет представя предците на днешните бесарабски поети като живеещи в „безгрижна дивотия” (“в беспечной дикости живут”) и отстранени от своята съдба (“и не заботятся о том, как ратоборствуют державы и грозно правят их судьбой”). Ако поетите са и пророци, какъвто безспорно е Пушкин, който е изпророчествал своя „памятник неръкотворен” в руската духовност, той би следвало да е предвиждал, че бесарабските българи не само имат своите герои като Индже войвода (по повод на неговата гибел в сражение през 1821 г. край река Прут и недалеч от Кишинев Александър Сергеевич Пушкин е замислил роман в стихове за него, от началото на който са стиховете на „В степях зеленых Буджака”, а впоследствие замисълът му бил преобразен в разказа „Кърджали”), но същевременно са творци на своята история. През 1838 г. със свои дарения бесарабските българи издигат в Болград „Преображение Господне”, най-големият православен храм в южните предели на Руската империя, а две десетилетия по-късно пак със свои средства построяват Централното училище в Болград, знаменитата Болградска гимназия, чиито възпитаници са генералите, министрите и юристите на новоосвободена България след 1878 г.

Необичайната гледна точка на Пушкин върху българското присъствие в тогавашна Бесарабия има друго обяснение. Макар и заточеник, великият руски поет имал благословията на Петербург да живее в дома на генерал Иван Инзов, губернатор на Бесарабия и попечител на българите в нея. Той бил привърженик на Жан Жак Русо, който призовавал човечеството да се върне назад към справедливото първобитно общество (“изгубения рай”). Този зов на Русо за единение на човечеството с природата бил подхванат и от поетите на романтизма, поради което Пушкин изразил любовта си към българите по този странен начин – той видял в тях „децата на рая” (и наистина негостоприемната степ на Буджака станала райска земя след десетилетия, разорана от българите, засадена с овощни дървета и лозя, изпълнена със зеленчукови градини). Така това малко стихотворение е сложило началото на българското битие в Бесарабия, защото онова, което поетите не са забелязали и не са възпели, всъщност не съществува за нас, а Александър Сергеевич Пушкин се наредил до генерал Иван Инзов в признателната памет на потомците на „децата на рая”. Впоследствие метафората била подсилена и от откритието, че названието Буджак било продължение на названието Онгъл (Ъгъл), мястото, от което българите на Аспарух тръгнали за новата си родина отвъд Дунава (останките от техния лагер се разпознават в едно голямо землино укрепление на 60 км. източно от Измаил).

Ето защо в стихотворенията на днешните български бесарабски поети можем да разпознаем гласове, идващи от „изгубения рай” – те звучат с първичната сила на думите и метафорите, а стихотворната

сърчност при тях не е заменила все още истинската сърдечност. И тъкмо осъзнаването на тяхната свежест ги прави ценни за цялата българска литература.

За поезията на бесарабските българи знам почти от самото ѝ огласяване в края на 60-те години на миналия век в България – работех в родния край на поета Андрей Германов и при срещите си с него в София научих за нея, за Петър Бурлак-Вълканов и за Нико Стоянов. По-късно любопитството ми на фолклорист и белетрист ме съпричаста и към други поети, а пребиваването ми в Университета на Измаил (2000-2004 г.) ме въведе пряко в техния свят. През пролетта на 2002 г. Николай Тодоров успя да събере по-голямата част от тях за едно литературно четене в Измаил, на което се срещнах с Петър Бурлак-Вълканов, Нико Стоянов и Георги Барбаров от Кишинев, а също и с Владимир Калоянов от Таврия. Отблизо опознах и двама от тях – Таня Танасова-Тодорова и Михаил Бъчваров-Бондар. И двамата имаха вече българско гражданство, бяха живели в България, но родният Буджак ги привличаше. Бях очарован от поезията на Таня, която не се вписваше в традиционния портрет на българска поетеса, възпяваща най-сполучливо „женската участ“ на любима и майка (тя беше родила пет момчета и аз я увещавах да състави своята „тетрадка на Емили Дикинсън“, но със заглавието „Тетрадка за моите петима сина“).

По-различна беше съдбата на моето приятелство с Михаил Бъчваров-Бондар. С него имам продължителни диалози в моята квартира в Измаил на Клушина 5 и в ателиетата на Иван Шишман и Александър Кара в Дома на художниците (и двамата са добре познати на ценителите на изобразителното изкуство в Украйна и в България, а на корицата на антологията на Елена Налбантова е една от картините на Иван Шишман). Най-често в ателиетата на двамата художници смесвахме пиене с опиянение от разговори за видяно и видения в Бесарабия, за картини, стенописи и стихове, за родното огнище и за България. Все пак от нас четиримата Михаил Бъчваров-Бондар единствен имаше, образно казано, фотоапарат с широкообхватен обектив – „заседнал“ в Силистра, на 380 км. от Измаил, но на другия бряг на Дунава и в България, той пътуваше до София, където живееше неговия син, и до Могилъв в Беларус, където живееше дъщеря му, отскачаше до Чийший (Городне), където живееше майка му и баща му, а в предишното му битие негови са били и Кишинев, и Москва, и Донецк. Пътищата тогава бяха негови до такава степен, че майка му била въздъхнала, готова да го оплаче: „Сине, сине, от такива като тебе и пътищата не могат да си починат!“ Увлечен в своето университетско битие, сега с Иван Шишман и Александър Кара само се чуваме по телефона, случва се и да се видим, но рядко, докато с Михаил Бъчваров-Бондар се срещаме честичко. Той не се е променил, но в моите очи неговата поезия придоби по-други измерения. Затова на поканата да участвам в научната конференция по повод на 70-годишнината на проф. А.А.Колесников заявих за тема на своя доклад „Михаил Бъчваров-Бондар – български поет от Бесарабия“. Стори ми се подходяща и защото той беше двукратно гост със свои стихове на студентите, които изучават български, и на преподавателите от катедрата по общо езиковедие и славянски езици, оглавявана до края на 2000 г. от проф. Александър Колесников, чиято памет почитаме с този акт.

Вече бях писал за поезията на Михаил Бъчваров-Бондар и подготвяйки участието си, прочетох внимателно рецензията си от 2004 г., публикувана под заглавие „Скитник сред ветровете и спътник на Дон Кихот“ във вестник Роден край, който излиза в Одеса. Въпреки че жанрът „рецензия“ е за текстове едnodневки („умират“ с издаването на следващия брой на вестника или списанието), думите от моята оценка за неговата поезия са живи и същите днес. Като вярвам, че споменът и припомнянето на предишни текстове не само е литература, но и литературознание, позволявам си да я въведа цялата, без да използвам знаците за цитат.

През 2003 г. в Силистра (България) видя бял свят книгата на бесарабския български поет Михаил Бъчваров-Бондар „Скитник сред ветровете“ – стихотворения и поеми. Известно е, че поетите са особен вид наши съвременници, които използват думите, за да отправят призови или да се изповядват. И всичко пропада, ако не са искрени и не са изстрадали истински споделеното с нас. Такъв резултат се получава и когато го правят често или словообилно. При поета Михаил Бъчваров-Бондар няма такава опасност, защото рядко посяга към перото – когато му се е насъбрало в душата. Затова и четвъртата му поред стихосбирка вижда белия свят седемнадесет години след първата.

В новата си книга „Скитник сред ветровете“ поетът е същият и доста от творбите – предишни, но тоя път Михаил Бъчваров-Бондар е пожелал да събере в едно онази част от разпиления по пътищата свой живот, чрез който да ни се покаже за събрат на ветровете и на Дон Кихот. Иначе защо ще я нарече с това необичайно име и над него на корицата ще окачи в рамка фотографията на една вятърна мелница? Наистина, привидно разноречива и малко препъната, изящната словесност на тази книга е своеобразно рицарство – най-изповедните стихотворения и поеми от последните години на съвременната българска поезия.

Стихотворенията са подредени в четири цикъла, с мяра според вътрешното им единство и с добре улучени надсловя. В първия цикъл „Славянско причастие“, когато ни подсеща за нещо важно за всички нас, поетът го прави още в заглавието: „Преображение“, „Парастас на гимназията в Болград“, „Говори

едно селско училище”, „По Бесарабия ходи Пушкин”, „Моят Пушкин, моят Вазов”. Веднага проличава, че е писано от поет, родом от Бесарабия, комуто е скъп и храмът Преображение Господне, и Централното училище в Болград, защото те са емблематичният принос на бесарабските българи за историята на Майка България. И той не пропуска да отбележи мистичната връзка на тукашните поети с великия Пушкин, пръв възпял техните предци.

В този цикъл е намерило свое законно място и „Балада” – най-тъжното стихотворение, защото е за човека, който научавайки други песни, е забравил майчината и е станал ничий и никой. Сред тези призиви към нашите уши и сърца е и един доста необичаен, съкровен спомен от детството. Някогашното му участие в „зверството” на възрастните при заколването на домашното прасе по новогодишните празници е родило една великолепна притча във финала на „Душа наранена”:

*Не, не карайте, моля, децата
на касатина нож да подават.*

Вторият раздел, дал и заглавието на цялата книга, съдържа изповеди и като в приложена към документи кардиограма са посочени денят, месецът, годината и мястото – край Лозоватка в Таврия, в Измаил на Дунава, в Царева ливада в полите на Балкана, в Силистра, пак на Дунав, но на другия, десния бряг. Те са посветени на поета Владимир Калоянов, на детето на художника Иван Шишман – Злата, на приятел от Нова Зеландия. Поетът се сравнява с австралийска птица киви, която е без крила, но в същото време не се колебае заклинателно да се разграничи от сивото повседневно в „Царева ливада”:

*Ах, проклет да е поетът
уреждащ своето битие.*

Три стихотворения от последната година са написани в Силистра. Тук в казашката Чаир махала ще го навести духът на Лев Толстой, към Бесарабия ще го върне смъртта на стария рибар „липованина дядка Анисим”, самотник, без жена и роднини, за когото поетът ще изплаче:

*А липите от вятъра гънат
черно клоне, покрито със скреж.
На кубето на кръста разпънат
лъч вечерен трепти като свещ.*

Тук, на десния бряг на Дунава, го е сварила вестта за смъртта на баща му и той е положил в стихове „шепа пръст”. И все пак смърт няма, щом оживява в правнука:

*Ний със умрелите сме неделими.
Истина ѝ само – шепата с пръст.
Правнука, кръстен на твоето име,
тате, понесе фамилния кръст.*

Тъкмо „на внучето Иван с радост и надежда” Михаил Бъчваров-Бондар е посветил новата си поема „Иманяр” – в светъл спомен от своето детство, изпят в гальовно-звънки стихове, с каквито родените поети обсебват нашите сърца, той ни подсеща отново за най-важното:

*Ще помня докато съм жив,
което знаеха малцина –
урок на старец пестелив
какво е Майка и Родина.*

Всъщност, в стихотворенията и поемите на поета „Скитник сред ветровете” е изписан целият му жизнен път. Българин, родом от Чийший, той е живял, работил, любил и писал стихове в четири държави – Украйна и Молдова, Беларус и България. Най-особен (и романтичен може би) е беларуският му период, който е подреден в третия цикъл „Край Свислоч и Неман”. Ако за художниците има син или розов период, а белият е невъзможен, то за нашия поет беларуският е истински бял, на снежната царица, чиито ласки са го убедили за сетен път, че „пъпа ми е хвърлен в Буджака, но копнея за моя Балкан”.

Четвъртият цикъл „И пак за вечното” наистина е за „вечното”, сведено до еретичната Света Троица, в която се кълне – „стих искрящ, и вино, и жени”. То се знае, че поетите са като всички други мъже, а не велики любовници и винопийци, но това е начин да се легитимират като законни лакомници за тези две наслади, пък и на тях не им трябва много, за да са влюбени и опиянени. Да намериш свое място в гъсто населената територия на темата за любовта, това е вече изпит за майсторство. От предишните книги ми е позната неговата „Тревненка” – изписал е една нова икона в града на майсторите зографи:

*Край кулата на царска Грявна,
по моста римски над реката,
вървеше горда, дивна, бавна –
със златна ябълка в ръката.*

Между другото, в „Три бога” Михаил Бъчваров-Бондар ще изръмжи, че е „коленичил раболепно пред жените”, а му е останал верен само неговият стих, но и това – за негово утешение да кажем – е все пак

печалба, другите и това нямат. За да ни убеди, че липсате са изворът на истинската поезия за любовта, той завършва четвъртият цикъл със „Стена”. Не се наемам да го коментирам, но трябва да бъде прочетено.

Към известните две поеми – „Сънят на скитника” и „Архангеловден” – поетът е прибавил и новата „Иманяр”. Уж е същият, но формата отказва случайните попадения на кратките стихотворни фрагменти, затова с изненада го виждаме друг – напрегнат, раздвоен, с далечен прицел към истините за живота. Да, в тях новата дума в българската поезия, който казва Михаил Бъчваров-Бондар, е най-тежка.

Поетът, чиито стихове четеш насаме, и човекът, когото познаваш като приятел, не са едно и също лице, макар името да е едно и също. Чувал съм многократно признанието му, че от цял човек поет не става. Да речем, че е така – самоопознал се е, но е приложил към себе си високата мяра на истинското изкуство. И като се е заел да се „дозавършва”, постигнал е целостта на поет. Онези от нашите съвременници, които заради нас изстрадват общите думи за тревоги, копнежи и любов.

За пълнота ще добавя по няколко думи и за двете новоизлезли книги на Михаил Бъчваров-Бондар, в една и съща година (през 2005 г.) и пак в Силистра. „В полето широко” е предназначена за деца. Изкушавам се да цитирам представянето ѝ от един съвременен български поет – Атанас Мочуров-Сломер: „Звучни и лесно запомнящи се, стихотворенията разкриват един свят близък и разбираем за всяко дете. Поетът разкрива пьстротата на южната Буджашка степ, мил и роден край на поколения българи. Българското народно самосъзнание на героя, примесено с горчивина от недалечното минало, пази обич и душевна признателност към тая земя, към нейните хора. Преселниците от майка България са опазили най-ценното качество на своя народ – добротата, човечността, уважението към човека, независимо от произхода, езика и вероизповеданието му”. Посвещенията „на дъщеря ми Снежана”, „на сина ми Сергей” и „на първородния ми внук Иван” събират на едно място семейния портрет на Михаил Бъчваров-Бондар, не само баща, но вече и дядо. Всъщност, такъв си го знам поета – поет в живота и животът му в поезията.

Втората книга е малък сборник от анекдоти и хумористични разкази – все за „чешитите” от Чийший. Михаил Бъчваров-Бондар е живял в Царева ливада, недалеч от Габрово, а Габрово е „столица” на българския хумор, та привидно от това обстоятелство се ражда и „Чешити от Чийший”, но не само аз знам тази слънчева страна от таланта на Михаил Бъчваров-Бондар. В литературната анкета на Мариана Чепразова с Михаил Бъчваров, публикувана от Елена Налбантова в прибавения към нейната антология раздел „Критически прочити”, намерих следното признание, достатъчно красноречиво и за анкетирания, и за анкетиращата:

„С Михаил Бъчваров, който се назовава още и Бондар, се запознах, когато ходех още на училище. Баща ми, голям ценител на поезията и на образовани хора, беше го поканил на чаша вино. Когато ме извикаха да се запозная с нашия чийшийски поет, беше ме страх как ще говоря с такъв „голям” човек. Михаил Бъчваров се оказа много обикновен човек, не се възвисяваше над нас, простите хорица. Говореше лесно и беше шеговит. Много интересни неща разказваше за себе си. Умееше да говори на едно равнище с всеки и затова бързо свикнахме с него. Станаха приятели с баща ми и благодарение на това имах възможност относително често да бъда около него и да го слушам. Вторият път, когато го видях, бях също с баща ми и чичо Сашо, стария приятел на чичо Мишо, както той позволяваше да го назовавам. Когато те общуваха помежду си, аз просто слушах с отворени уста и очи, сякаш не си приказвах, а ми разказвах приказка. Тъй ми беше интересно. „Водеха” ме и в България, Молдова, Русия, Беларус и Украйна. Четоха ми лекции по история и литература, психология и философия. Разбрах, че Михаил Бъчваров-Бондар и чичо Миша са двама различни човека...”

Този откъс е от въведението към анкетата, която завършва с още едно „признание” на Михаил Бъчваров-Бондар пред Мариана Чепразова: „Аз не искам изследователи, а последователи!” Може би фразата е „крилата” и да е използвана от други поети. Сигурното е, че е лесна за запомняне и трудна за осъществяване, ако поетът има предвид мисията си да бъде посредник със стиховете си между хора, говорещи на сродни езици, които в езикознанието се наричат славянски, и са православни. Наистина е „скитник сред ветровете” и „събрат на Дон Кихот”, защото неговият дом е православният християнски свят – твърдение, за което се досещах смътно в рецензията си от 2003 г., а сега мога да го формулирам по-точно. Поетът има своя мисия, по-висока от поезията и дано от такива като него, последователите, пътищата да не могат да си починат!

Аргумент към този нов мой извод за поезията на Михаил Бъчваров-Бондар е и био-библиографската справка на Елена Налбантова, с която тя е придружила неговите четири стихотворения в антологията си:

„Михаил Бъчваров-Бондар е роден на 21 ноември 1946 г. в с.Чийший (Огородное), Болградски район, Одеска област, Украйна. Потомък е на български преселници от 1812-1813 г. Прадядо му Димитър Бондар е един от над 200-те бесарабски българи опълченци по време на руско-турската война 1877-1878 г.

М.Бъчваров-Бондар завършва Висша профсъюзна школа в Москва през 1979 г. Преди това ок. 10 години

работи като миньор в Донбас. Член на Съюза на българските писатели и на Международния съюз на писателите на Русия. След разпадането на СССР прави опит да се установи да живее в България.

Издали стихотворните книги “На белия свят” (1986), “Камък на синора” (1996), “Архангеловден” (1997), “Скитник след ветровете” (2003). Автор е на документалния филм “Трънливият път към науката (1989).

Прежедан е на руски, украински, белоруски и молдавски език.”